

А.М. Михайлов, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
М.О. Галіч, Сумський національний аграрний університет

В статті аналізуються наслідки глобалізаційних процесів в функціонуванні аграрного сектору економіки України. Запропоновані підходи до подолання негативних чинників та сформовані стратегічні напрями розвитку.

Ключові слова: аграрний сектор, інтеграція, глобалізація, регіоналізація, продовольча безпека, деіндустріалізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна, як і кожна країна світу, проходить період драматичних соціально-економічних трансформацій, без яких неможливе підвищення конкурентоспроможності. Нині дедалі більше не тільки економісти, а й світова спільнота, міжнародні світові організації занепокоєні глобалізаційними процесами. Не обходить ця проблема й агропромислове виробництво — адже забезпечення людей продовольством стоїть досить гостро не тільки в зонах конфліктів чи стихійного лиха, а й у глобальному вимірі.

Всесвітня продовольча програма ООН на своєму сайті зазначає, що переважаюча більшість голодуючих, а саме 852 млн. чоловік, проживає в країнах, що розвиваються, що становить майже 15% від населення цих країн, тоді як ще 16 млн. голодуючих знаходяться в розвинених країнах [1].

Експерти тієї ж організації, що працюють в нашій державі, зазначають, що в Україні значно зросла кількість людей, які страждають від недоїдання, тобто, споживають менше ніж 2100 ккалорій на добу. За 2011 – 2012 рік їх частка збільшилась до 16,2 % від всієї кількості населення України [2]. Іншими словами, цей показник є вищим, ніж середньосвітовий рівень, однак вражаючим є те, що ці явища відбуваються в країні з найродючішими ґрунтами!

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам міжнародної інтеграції та глобалізації присвячено увагу багатьох вчених: П. Саблука, О. Білоруса, В. Власова, Ю. Макогона, Н. Мікули, Є. Савельєва, А. Мокія, В. Новицького, А. Філіпенко та інших. Разом з тим, залишаються не розкритими повністю питання участі України в глобальному поділі праці шляхом адаптації аграрного сектора України до глобалізаційних викликів.

Мета дослідження. Обґрунтувати теоретичні засади удосконалення процесу адаптації аграрного сектора економіки України до глобалізаційних викликів та відзначити стратегічні напрями розвитку.

Виклад матеріалу основного дослідження. Глобалізація та інтернаціоналізація світової економіки є двома найважливішими факторами, які визначають розвиток світового господарства на межі ХХІ століття. Одним з найвищих етапів глобалізації виступає глобалізація світового еко-

номічного простору, яка є найбільш динамічною складовою загального процесу глобалізації та відіграє все зростаючу роль у світовому розвитку. Глобалізація формує якісно нові умови і критерії розроблення сучасної регуляторної політики України. З одного боку, має суттєво посилитись і набути конкретних обрисів глобальна (членство в СОТ) і євроінтеграційна спрямованість національного економічного розвитку, для чого є реальні, насамперед, політичні передумови, а з другого — нагальними стають питання національної безпеки України у контексті лібералізації її міжнародної економічної діяльності і відкритості національної економіки [3, с.6-7].

М. Мітін зазначає, що економічна інтеграція виступає найбільш розвинутою формою інтернаціоналізації господарського життя як процес зближення й поступового об'єднання національних економічних систем, що знаходить своє відображення у проявах глобалізації та регіоналізму. Новий регіоналізм передбачає розвиток відкритого співробітництва, внаслідок якого інтеграція розвивається більш глибоко, поєднуючи гармонізацію національних політик одночасно зі скороченням форм урядового втручання (новий регіоналізм формується в умовах підвищеної активності недержавних суб'єктів міжнародних економічних відносин, в першу чергу, приватного сектора і громадських організацій) [4, с.4-5].

Розв'язанню проблеми, як вважають більшість дослідників і політиків багатьох країн, сприятиме глобалізація, яка трактується як результат розвитку світових ринків товарів, послуг, капіталу, праці, інформації, менеджменту. Економічна глобалізація розглядається як нова стадія інтернаціоналізації господарського життя, або особлива довгострокова стратегія корпорацій, спрямована на подолання обмежень, пов'язаних із національними кордонами й національними економіками.

Вступ України до Світової організації торгівлі зумовив значні зміни в умовах господарювання, а саме: стрімкі інтеграційні процеси у світо господарську систему, лібералізацію торгівлі, посилення відкритості національного ринку та набуття ним рис світового тощо. Вступ до СОТ — це один із етапів глобалізаційного процесу, коли розвинуті держави через механізм СОТ розширюють ринки збуту власної продукції до заново залучених країн. Розвинуті країни створюють ситуацію "нерів-

ноправного стану" й одержують від глобалізації набагато більше дивідендів, ніж країни, що розвиваються. Україна в цьому не винятком.

За останні роки в аграрному секторі України активізувалися процеси злиття та поглинання підприємств. Тільки за останні десять років частка агроформувань із площею угідь понад 8 тис. га зросла з 5,8 до 20,5%. В 2011 році їх налічувалося більше 60, що обробляли 24 % ріллі від її загальної площі [5, с.57]. Розвиток інтегрованих структур в сільському господарстві зумовлює загострення соціально-економічних проблем на сільських територіях. Триваюче погіршення демографічної ситуації призвело до обезлюднення сіл, а ріст безробіття викликав активну міграцію, переважно молодих людей, у міста та за кордон. На село все більше насувається «психологічний мор». Сільські традиції губляться, дедалі рідше чути на селі українську пісню, забуваються народні свята, спостерігається прагнення сучасної сільської молоді до інтеграції та глобалізації. Земля трансформується з основного засобу виробництва селянства у засіб накопичення капіталу розбагатілими нуворишами (від фр. *nouveau riche* — новий багатий — швидко розбагатіла людина з низького соціального стану).

Сільське населення намагається власною тяжкою працею забезпечити себе основними видами продовольства. І лише частка їхньої продукції стає товарною, не завжди відповідаючи необхідній якості й стандартам. Глобалізація пригнічує внутрішній сільськогосподарський ринок, посилює негативний вплив глобальної конкуренції. Позначка конкурентоспроможності нашої сільськогосподарської продукції на міжнародній планці якості знаходиться на досить низькому рівні. Тому експорт її відбувається за низькими цінами і не приносить бажаного зиску.

Глобалізація та вимоги СОТ до продукції змушують сільськогосподарського виробника різко змінювати структуру як посівних площ і сівозмін, так і галузей виробництва в цілому. У структурі посівних площ значно зросла частка технічних культур (скоротилися площі під посівами цукрових буряків і розширилися під олійними — соняшником та ріпаком). Зернові як були, так і залишаються провідною групою. Всі ці зміни спрямовані на те, щоб посилювати експорт тієї продукції рослинництва, яка має перевагу за кордоном та приносить дохід.

Експорт вище перелічених культур (та продуктів їх первинної переробки) забезпечує лівову частку валютних надходжень, завдяки чому аграрний сектор в умовах глобалізаційних процесів та їх наслідків – глобальних кризових явищ – протягом десяти років є єдиним в економіці, що зберігає позитивне сальдо торгівельного балансу [6, с.146].

Захід у своїх стратегіях прагне деіндустріалізації України, перетворення аграрного сектора в

сировинну зону. Як зазначав В.М. Геець у доповіді на пленарному засіданні Всеукраїнських зборів економістів-аграрників 16 жовтня 2012 року, експрезидент Польщі Лех Валенса відкрито вказує на активізацію аграрного розвитку України, відкидаючи необхідність розвитку її промислового виробництва. Унікальність сільського господарства полягає в тому, що воно є головним виробником різнобічної продукції не тільки для споживання безпосередньо людиною, а й для використання в промисловості та енергетиці.

Проблеми сільськогосподарського виробництва є глобальними, оскільки вони стосуються спроможності населення земної кулі забезпечити себе продовольством в обсягах, що визнані оптимальними. Донедавна економічні теорії визначали такі основні фактори сільськогосподарського виробництва: природні, кліматичні й економічні умови; природні ресурси (земельні, водні); людські ресурси; матеріально-технічне забезпечення; наукове забезпечення; організаційно-виробнича культура країни. Саме ці фактори гарантували високий і сталий розвиток сільськогосподарського виробництва. Глобалізаційні процеси нині на перший план висувують ряд інших факторів, які забезпечують різке зростання сільськогосподарського виробництва. До них В.П. Галушко відносить: науково-технічне забезпечення галузей рослинництва і тваринництва; широкий розвиток їх інфраструктури; створення конкурентного середовища на внутрішньому й зовнішньому ринках за рахунок високоякісної продукції; забезпечення достатніх інвестицій з усіх продуктів харчування [7].

Нині формується світова агропродовольча система, яка базується на: міжнародній кооперації та поділі праці; взаємодії й глобалізації національних товарних систем у сфері виробництва і продажу продовольства, яка б забезпечувала доступ кожній людині до потрібного їй рівня харчування. Матеріальну основу цих товарних систем становлять багатогалузеві продовольчі комплекси з виробництва засобів виробництва, сільськогосподарської сировини, переробки та збуту аграрної сировини і продовольства.

Як уже зазначалося, залучення аграрного сектора до глобалізаційного процесу нині характеризується прийняттям вимог, норм і правил Світової організації торгівлі, які виявилися для України на перших порах неприйнятними. Це негативно позначається на аграрній економіці. Необхідно, щоб виробництво і торгівля власною сільськогосподарською продукцією та продовольством було економічно вигідним для нашої держави, а не пристосовуватися до умов СОТ.

Реалізація інтеграційних прагнень України (набуття членства в СОТ та асоційованого членства в ЄС, створення зони вільної торгівлі з СНД та ЄС, співпраця з Митним Союзом) створює передумови до активізації входження транснаціо-

нальних корпорацій в аграрний сектор України та його інтернаціоналізації. Результатом цих процесів є корпоратизація великотоварних агроформувань, триваюча зміна їх власників, орієнтація на виробництво експортоорієнтованої продукції та супроводжуючі процеси депопуляції сільського населення і руйнація українського села.

Можна прогнозувати, що глобалізаційні світові процеси будуть ще довго триваючими та такими, що посилюватимуть вплив на розвиток аграрного сектору України. Тому її аграрна політика має враховувати наступні положення.

По-перше, законодавчо слід врегулювати обсяги землі в обробітку одним підприємством, обмеживши площу сільськогосподарських угідь та ввести жорсткий контроль за дотриманням вже існуючих законодавчих актів.

По – друге, в структурі експортованої сільськогосподарської продукції мають переважати товари з поглибленим рівнем переробки, що забезпечить створення додаткових робочих місць в підприємствах переробної галузі України та залишить створення доданої вартості у межах країни. Дане положення не є новим та авторським і оригінальним. Ще за часів правління Едуарда III (1312-1377) в Англії було введено податки на си-

ровинний експорт та імпорт готової продукції, що сприяло розвитку переробних потужностей в країні. Пізніше його співвітчизник відомий економіст Джон Кері (1649-1720) пропонував запровадити смертну кару за експорт із країни сировинних товарів [5, с.64].

По – третє, органи місцевого самоврядування мають бути відповідальними за збереження та створення робочих місць в сільській місцевості шляхом формування правил та вимог до суб'єктів господарювання в аграрному секторі. Це має стосуватися збереження кількості робочих місць (ймовірно, шляхом диверсифікації виробництва), залучення на роботи місцевого сільського населення, забезпечення збалансованого соціально-економіко-екологічного розвитку сільських територій.

По-четверте, за умов росту світового населення та стрімкого скорочення продовольства в світі єдиним кроком для забезпечення національної продовольчої безпеки буде формування стратегічних запасів продовольства не на один-два роки, а на більш тривалий період. Це створить певний «запас міцності» України та обмежить вплив негативних наслідків глобалізаційних процесів.

Список використаної літератури:

1. В мире почти 870 миллионов человек страдают от хронического голода - новый доклад по голоду. Всемирная Продовольственная Программа ООН// : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://ru.wfp.org/истории/в-мире-почти-870-миллионов-человек-страдают-от-хронического-голода-новый-доклад-по-голоду>
2. В Украине резко выросло количество голодающих людей. Сегодня.ua // : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.segodnya.ua/ukraine/V-Ukraine-rezko-vyroslo-kolichestvo-golodayushchih-lyudey.html>
3. Міжнародна економічна діяльність України / Ю.В. Макогон, С.В. Громенкова, В.О. Кравченко, Є.О. Медведкін: підручник / за заг. науковою ред. Ю.В. Макогона. – К.: Освіта України, 2009. – 564 с.
4. Мітін М.М. Сучасні тенденції розвитку регіональної інтеграції в умовах глобалізації світового господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економ. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / М.М. Мітін. – Донецьк., 2012. – 24 с.
5. Могильний О.М. Економічна ефективність суб'єктів господарювання та зайнятість в аграрній сфері / О.М. Могильний // Економіка АПК. – 2012. - № 6. – С.56-65.
6. Киризюк С.В. Моделювання сталого агровиробництва в умовах зовнішніх викликів для забезпечення продовольчої безпеки / С.В. Киризюк, Т.Ю. Єрмольєва, Ю.М. Єрмольєв // Економіка АПК. – 2011. - № 9. – С.145-151.
7. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / В.П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, В.І. Іртиш, О.В. Данілочкіна, О.А. Ковтун. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. – 348 с.

В статті аналізуються наслідки глобалізаційних процесів в функціонуванні аграрного сектора економіки України. Предложені підходи к преодолению негативных факторов и сформированы стратегические направления развития.

Ключевые слова: аграрный сектор, интеграция, глобализация, регионализация, продовольственная безопасность, деиндустриализация.

The paper analyzes the effects of globalization in the agrarian sector of Ukraine. The proposed approach to overcome the negative factors and formed strategic development.

Keywords: agriculture, integration, globalization, regionalization, food safety, deindustrialization.

Рецензент: д.е.н., професор Чупис А.В.

Дата надходження до редакції: 04.06.2012 р.